

VAN ADRIAAN PAUW TOT JHR. MR. JOAN RÖELL

- 1 J. Schwencke, Wandelingen door Oud-Den Haag, pag. 90/91.
- 2 Zie over Adriaan Pauw Jr. Die Haghe 1963, p. 116-121.
- 3 Not. archief nr. 120, fol. 252.
- 4 Mr. H. J. Koenen, Het geslacht Pauw, blz. 116. Ned. Leeuw 1906, kol. 189/190.
- 5 Boedelinventaris Not. archief nr. 1812, nr. 21. De inventaris van het huis aan de Herengracht beslaat de pagina's 43 t/m 226.
- 6 Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en omstreken, 1963, p. 147-153.
- 7 Jaarboekje 'Die Haghe' 1924, p. 247/248; Ned. Leeuw 1906, kol. 189/190.
- 8 Zie mijn artikel 'Heren op de Herengracht, Van Adriaan Pauw tot Eduard Verkade' Jr. 'Die Haghe' 1963, p. 122-124.
- 9 Jaarboekje 'Die Haghe' 1933, p. 101.
- 10 Not. archief 5112 nr. 2094; Kantongerecht Den Haag nr. 217 - 4/8/1844.
- 11 Kantongerecht Den Haag 1864, rol nr. 394.
- 12 J. Schwencke, Wandelingen door Oud-Den Haag, p. 91.
- 13 J. Plemp van Duiveland, Mannen en vrouwen van betekenis, i.v.
- 14 F. Netscher, Uit ons parlement p. 58/59, 62/63/64.
- 15 Neerland's Welvaart, aflevering 60, Bankwezen, aflevering 4, betreffende de firma de Bas en Co. In deze aflevering foto's van interieur en exterieur en opgave van eigenaren van het perceel. Eigendomsovergangen na 1826 heb ik niet kunnen raadplegen; vermoedelijk is de firma in het bezit geweest van oude papieren die mij niet onder ogen zijn gekomen.

Het huis aan de gracht Herengracht nrs. 19 en 19a

door

Mejuffrouw Drs. A. J. M. de Haan

Wie nu langs de Herengracht wandelt, zal nog maar weinig meer bemerken van de schoonheid van de tussen 1593 en 1597 gegraven gracht met haar fraaie huizen, die zich in het water spiegelden. De gracht is in 1853 gedempt en ook de huizen zijn niet alle meer dezelfde. Toch is hier en daar nog iets dat de moeite loont, o.a. het huis met de inspringende gevel, nu 19 en 19A genummerd. De historie begint als de magistraat van Den Haag op 18 mei 1612 voor f 400 transporteert aan Daniël Tresel 'een geere land ten Oosten van de vaart int Oosteynde vanouts de Poten tersyden de huysinge van 't Scheelholl mits latende daarop 36 voet' (d.w.z. 32 voet voor een heerstraat en 4 voet tot verbreding van de gracht).

Daniël Tresel, klerk ordinaris der Staten Generaal, was gehuwd met Henrica Aelberts van Luiningen, dochter van de Haagse drukker en burgemeester Albrecht Heyndriesz en Agniesgen Bruynen Caesarsdochter. Henrica's zuster Machtelt was gehuwd met Hillebrand Jacobsz van Wouw, die zijn schoonvader als landsdrukker opvolgde. Daniël Tresel en zijn schoonzuster Machtelt kochten vaak gemeenschappelijk grond. Uit het register van de 500ste penning van 1627 zien we, dat van de huizen langs de Herengracht nog slechts enkele gebouwd waren. Ook het huis waarover dit artikel iets meer wil vertellen stond er nog niet. Op

4 februari 1637 transporteert Machtelt van Luyningen weduwe Hillebrand Jacobsz van Wouw aan Cornelis Pauw, raad van de Prins van Oranje, een erf op de Herengracht, 'belend: O. zekere gemene gang tot aan de sloot toe huden zeker hont lands mede in deze koop begrepen dat belend is: O. en Z. de bleker Dirck Claesz van Hout, W. samen belend aan de Heer van Heemstede (de raadpensionaris Adriaan Pauw), N. de heerstraat.' De sloot liep door het erf en de hont heen. De koopsom bedroeg f 2400. De gemene gang behoorde voor de helft aan het latere perceel nr 21 en voor de andere helft aan de blekery achter nr 21, maar op 11 juli van datzelfde jaar sluiten Cornelis Pauw en Dirck Claesz van Hout een accoord waarbij deze gang geheel eigendom wordt van Cornelis Pauw. Ons perceel had ook nog een uitgang naar de Binnensingel (Zwarteweg) via de gang tussen het latere perceel nr 21 en de blekerij daarachter.

In de tweede helft der 17e eeuw zien wij reeds een betrekkelijk kleine klasse van personen onevenredig veel rijker worden dan de rest, terwijl die rijkdom ook in een sneller tempo stijgt. Het grootste aantal daarvan behoort tot personen van nieuw aanzien en bovendien zijn dat dan de allerrijksten zoals de leden der families Doublet en Pauw. Van alle is in 1674 - cohier van de 200ste penning voor vermogens van f 1000 en hoger - door de genoemde familie Pauw het meeste bijeengebracht. Hun vermogen kwam aanvankelijk uit handel, maar was in 1627 in grondbezit belegd. Cornelis Pauw was de vierde zoon uit het huwelijk van Reinier, burgemeester van Amsterdam en Cornelia Michielsdochter de Lange. Reeds op 18-jarige leeftijd vergezelde hij als edelman van gezantschap, tevens als secretaris, de ambassadeur Cornelis Haga naar Constantinopel en ging in augustus 1613 als hoofdconsul naar Aleppo. In deze betrekking bewees hij de Nederlandse handel goede diensten

niettegenstaande hij door zijn eigen landgenoten werd tegenwerkt. In 1619 keerde hij naar het vaderland terug. Eind 1631 werd hij belast met een zending naar Gustaaf Adolf door wie hij op 28 juli 1614 tot eques auratus was verheven en in 1632 weer met een zending naar de kanselier Oxenstierna en de Protestantse Duitse vorsten. Na de nederlaag der Zweden bij Nördlingen (7 september 1634) keerde Pauw naar Nederland terug. In 1632 had Prins Frederik Hendrik hem tot zijn raad en rekenmeester aangesteld, in welke betrekking prins Willem II en de vorstelijke voogdessen de prinsessen Mary en Amalia van Solms hem continueerden. Op 16 augustus 1626 was hij te Breukelen in het huwelijk getreden met Anna Pels, dochter van Pieter en Anna Willeerts. Zijn zinspreuk was: 'Laus Deo semper'. Hij bouwde en bewoonde een huis op zijn van Machtelt van Luyningen gekochte erf en transporteerde het op 23 september 1647 aan Willem van Ruytenburch, Heer van Vlaardingen en Vlaardinger ambacht. Het huis bleef zagezegd 'en familie'.

Willem van Ruytenburch was op 13 augustus 1600 te Amsterdam gedoopt als zoon van Pieter Gerrits - sinds 1611 Heer van Vlaardingen en Vlaardinger ambacht - en Aleida Pietersdochter Huybrechts van Duyvendrecht ex Machteld Pieters Bicker. Hij was schepen van Amsterdam en trad daar op 17 februari 1626 in het huwelijk met Alida Jonckheyns, een kleindochter van de Vlissinger burgemeester Johan Lampse Cool. Als 42-jarige wordt hij als luitenant van de schutterij vereeuwigd op de Nachtwacht van Rembrandt en is te herkennen aan zijn gele kledij. Een zuster van Willem, Anna van Ruytenburch, was gehuwd met de raadpensionaris Pauw en was dus schoonzuster van genoemde Cornelis Pauw. Een andere zuster, Christina van Ruytenburch, huwde met Reynier Pauw, president van de Hoge Raad. Reynier en Christina bouwden samen 'Huize de

Pauw'. Alida's zuster Adriana zou in 1632 huwen niet Reynier Pauw Heer van Nieuwerkerk.

Het huwelijk van Willem van Ruytenburch en Alida Jonckheyns werd gezegend met zeven kinderen, waaronder Gerard Constantijn, die in 1662 huwde met Adriana Pauw – een zuster van Adriaan Heer van Nieuwerkerk – en in 1677 drossaard van Purmerend was. Andere zonen waren Albert en Johan, van wie laatstgenoemde als Jantje van Vlaardingen een zekere vermaardheid genoot, Albert en Johan hadden ook meegeholpen aan het zoeken naar de geschaakte Catharina van Orliens, wier voornaamste aanbieder Johan was. Zij hadden het geluk haar in Culemborch te vinden. Suzanna Huygens schrijft daarover aan haar broeder Christiaan: 'Arme Jan van Vlaerdigen (haar verloofde) die heeft haar altoos nu wel verdient, dewijl hij de eerste is die haar gevonden heeft.'³ Ook Philips Doublet schrijft aan Christiaan Huygens dat van al haar minnaars' alleen Vlaardingen haar gevolgd was en gevonden had. Albert van Ruytenburch deed ten behoeve van zijn medevinder Daniel Goeset afstand van zijn derde part in de door het Hof van Holland uitgeloopte premie van 4000 rijksdaalders.⁴

Op 21 april 1665 sluit Albert als luitenant een accoord met Reinier Pauw Heer van Rijnenburgh. Pauw had aan Albert f 500 betaald onder voorwaarde dat als Albert niet binnen het jaar trouwde hij aan Pauw 200 zilveren ducats zou moeten betalen. Geen teruggave van de betaalde som was vereist als Albert zou trouwen. Overleed hij echter ongehuwd voor het jaar verstreken was, dan zouden zijn erfgenamen de f 500 moeten teruggeven.⁵ Albert heeft de 200 zilveren ducats moeten betalen, want hij huwde pas op 19 juli 1671 bij attestatie van Vlaardingen met Wilhelmina Anna van Nassau, de jongste dochter van Louys van Nassau Heer van Beverwaard en Odijck en de Lecq en Isabelle van Hornes, dochter van Willem Adriaan graaf van Hornes-

Kessel en Isabeau van der Meeren vrouwe van Westwezel. Albert en Wilhelmina huwden tegen de zin van haar hoge familie. De familie van Nassau woonde over de Coccamp op de Prinsessegracht. Daar worden in 1674 Albrecht en zijn echtgenote aangeslagen voor een vermogen van f 94.200. Op 21 december 1672 transporteert Alberts moeder Alida van Ruyhenburch-Jonckheyns hem het huis dat zij in 1648 nieuw gebouwd had als zijn vaderlijk erfdeel. Willem van Ruytenburch was reeds in januari 1653 aan ouderdomszwakte overleden. Het huis dat Alida bewoond had bleek bij de opmeting voor het straatgeld in 1664 met zijn 72 voet breedte het grootste huis aan de Herengracht te zijn. Het werd voorlopig aan de heren van het Noorderkwartier verhuurd.⁶ In 1675 zien we Wilhelmina voor drie jaar tegen f 470 per jaar een huis en erf aan de zuidzijde van het Voorhout huren. In 1679 is Albert kolonel en commandeur van den Briel en Hellevoetsluis, in juni 1686 is hij kolonel en commandeur van Sas van Gent. Het enig kind uit het huwelijk van Albert en Wilhelmina was Elisabeth aan wie als rijke erfdochter stellig druk het hof werd gemaakt, onder andere door Reinhard Vincent baron Hompesch. Constantijn Huygens sili sprekt over haar: 'Tevoren seide suster van Nieuwerkerk dat Albert Ruytenburgh noch al wurmde om sijn dochters huwelijk met Reinier Pauw van Nieuwerkerk te maken',⁷ dus de banden met de familie Pauw zo hecht mogelijk te doen zijn! Elisabeth werd hofdame van koningin Mary, waarop haar in afwezigheid van Huygens diens kamers in Kensington Palace werden toegewezen en huwde vervolgens met George Cholmondeley graaf van Cholmondeley.⁸

Op 29 oktober 1698 transporteert zij aan Maurits le Leu de Wilhem ordinaris raad in de Souvereine Raad en Leenhove van Brabant haar ouderlijk huis aan de Herengracht, 'belend: N. de heerstraat, Z. zekere blekerij, W. de vrouwe van

Warmenhuysen, O. de heren weesmeesters'; met een stal en koetshuis tegenover het eerstgenoemde huis aan de n. zijde van de Herengracht. Bij de koopsom groot f 17000 carolus gulden waren inbegrepen 'de zilveren leeren staande en liggende platen'. Het huis was belast met een recognitie van 6 stuivers jaarlijks die de grafelijkheid - in dit geval de Staten van Holland - toekwam.

Maurits le Leu de Wilhem was de enige zoon van David en Constantia Huygens, een zuster van de dichter-staatsman Constantijn Huygens. David was een ontwikkeld man, had te Leiden filosofie, rechten, Oosterse talen en andere wetenschappen gestudeerd; daarna had hij verscheidene reizen naar het Oosten gemaakt en bij zijn terugkeer in 1651 zitting in de Raad van State gekregen. Ook was hij lid van de Raad van Brabant en later super-intendent van dat gewest. Aan de Leidse universiteit schonk hij enige mummies en andere zeldzaamheden. 'De beide zwagers waren niet alleen 26 jaar lang collega's, maar ook bijzonder met elkander bevriend. Wanneer Huygens in het leger of op reis was hield de Wilhem hem trouw op de hoogte van alles wat er in de Raad voorviel. En in de moeilijke tijden na de dood van Prins Willem II had hij Huygens altijd krachtig gesteund bij zijn pogingen de belangen van het Huis van Oranje te bevorderen, terwijl verscheidene leden van de Raad in het geheel niet te vertrouwen en op eigen voordeel bedacht waren.' Bij zijn overlijden op 27 januari 1658 liet hij geen groot fortuin na. Van zijn vijf kinderen werden vier volwassen: Constantia (Tetje), Egidia, Sophia en Maurits. Maurits vertoefde in 1658 in Den Bosch, liet zich in 1661 te Leiden als juridisch student inschrijven en promoveerde in april 1665 in de stad Oranje toen hij zijn oom naar het prinsdom vergezelde om dat voor de Prins in ontvangst te nemen. Maurits hield veel van zijn moeder en zijn tante Doublet.⁹ Hij had tijdens zijn omzwervingen nog nooit

ontmoet 'des personnes qui leur ressemblent en bonté et manière de vivre honeste'. Maurits vestigde zich in Den Haag als advocaat. In het gevolg van Willem van Haren reisde hij naar Zweden om het bondgenootschap als Protestantse natie. In Hamburg woonde hij een groot diner bij. Aan de ene tafel werd geweldig gedronken en aan de andere geweldig gekust. Toen hij dat gemerkt had, ging hij van de ene tafel naar de andere en deed flink mee. Vervolgens danste men tot 2 uur 's nachts. Zijn tante Doublet had hem voor deze reis heerlijke morellenwijn meegegeven. De kou op de lange tocht in Zweden deerde hem niet, want hij had - naar hij aan Tetje schreef - een tiggervel op het hoofd, ossevellen aan 't lichaam, kattevellen aan de benen en een berevel op de voeten, terwijl hij bovendien nog gehuld was in een zware gevoerde mantel die tot de enkels reikte. Men amuseerde zich kostelijk in Stockholm, maar Maurits dacht ook aan andere dingen. 'Pour ce qui est de notre fortune, il est vray, qu'elle est mediocre et principalement pour moy, qui suis un homme, mais contentons nous de ce que nous avons et regardons ceux qui sont encore plus miserables, toujours je m'estimeray assez heureux au monde si Dieu me donne du pain, de la santé et que je vous (zijn zusters) voye satisfaittes toutes trois.' Tetje moest 'door een goed leven en het oefenen van weldadigheid aan de armen die Christus ons in Zijn plaats naliet, Gods zegening duurzaam op onze familie doen rusten'. Tetje had alle mogelijke moeite gedaan om haar broeder de post van raadshier in het Leenhof van Brabant te verschaffen wat haar op 20 maart 1673 gelukte. Hij trad op 8 april 1683 in het huwelijk met Maria Timmers, de oudste dochter van Paulus Timmers burgermeester van Rotterdam en Maria de Raedt. Het huwelijk werd met vier kinderen gezegend: David, Maria Constance, Paul Sebastiaen en Constantijn. Op 13 mei 1718 maken Maurits en Maria een aanvullend mutueel

testament, waarbij werd bepaald dat de ongehuwde onder hun kinderen in plaats van een dote f 60.000 uit de erfenis vooruit zou krijgen. Maurits had reeds in 1717 ten gunste van zijn zoon David afstand gedaan van zijn plaats als eerste raad in de Raad van Brabant. Maurits overleed op 24 september 1724 en Maria volgde hem op 21 april 1753. Haar boelinventaris telde 860 nummers, waarbij niet vermeld waren de juwelen, meubelen, paarden enz. die reeds onder de erfgenamen waren verdeeld.¹⁰ Het huis met bijbehoren werd geschat op f 18750. De oudste zoon David bleef in het huis wonen. Hij was Heer van Waalwijk, Berlicum en Middeldrode en vicarus van het kapittel van Oudheusden. Zijn cachet draagt het randschrift: turpis sine pulvere palma. Op 22 mei 1762 werd zijn overlijden aangegeven door zijn neef Daniel Adriaan le Leu de Wilhem, de zoon van zijn overleden broer Paul Sebastiaan uit diens huwelijk met Geertruyd Noorthey. Ook Constantijn behoorde niet meer tot de levenden. Daniel Adriaan had van zijn ouders reeds aan deelbaar kapitaal f 303.580-10-0 geërfd, van zijn oom David erfde hij aan deelbaar kapitaal f 150.000, de vaste leengoederen en het grote huis met erf, tuin, vijver, plantage en orangerie.

Daniel Adriaan le Leu de Wilhem was vrijheer van Waalwijk, Besoyen, Berlicum, Middeldrode en Caethoven, raad ordinaris in de Raad en Leenhove van Brabant en de landen van Overmaze, directeur van de Societeit van Suriname. Op 27 februari 1759 huwde hij in de Franse kerk in Den Haag met Maria Philippine Jacoba barones Pieck, dochter van Willem Hendrik baron Pieck, Heer van Zoelen en Brakel, gecommiteerde van Gelre in de Staten-Generaal en Elisabeth Louise van Aerssen van Sommelsdijk.

Het echtpaar kreeg drie dochters: Paulina Maria Constance (1760), Elisabeth Louise Maurice Charlotte (1762) en Henriette Françoise Wilhelmina (1765). Des winters woonde

het gezin in de riante woning aan de Herengracht en des zomers vermaakte men zich op de 'zeer vermakelijke fraaye hofstede Hofvliet' onder Voorschoten met haar tuinen, boomgaarden, kassen en uitheemse gewassen en dronk men thee in de koepel aan de Vliet. In de eetzaal van de hofstede stond een fontein met marmeren bak en vergulde voet. Ook bezat het echtpaar land in de Noord- en Zuidhollandse polders onder Voorschoten.

Op 5 december 1763 hadden Daniel Adriaan en zijn buurman van nr 21, de timmerman Willem van den Burg, elkaar wat grond verkocht waardoor de scheiding van hun erven bij de oude stal met koetshuis in de gang naar de Zwarte weg wat beter uitviel.

Daniel Adriaan overleed op 23 november 1766 terwijl zijn oudste dochter pas 8 jaar was. Zijn weduwe Maria verkocht op 27 december 1768 voor f 36.000 aan Marcus Stavenisse Pous de aanzienlijke hofstede Rustenburg c.a., groot ongeveer 28 morgen aan de zuidzijde van de Loosduinseweg onder Eikenduinen. Maria overleed op 20 februari 1777. Uit haar boedel kocht haar buurman Johan François van Hoogendorp, ontvanger generaal, een Duits zilveren eetservies, misschien wel het kleine eetservies van Augsburgs zilver, voor f 1119-5-0. Voor haar drie kinderen had Maria drie zakken met penningen en munten gevuld. In het huis aan de Herengracht hingen 100 schilderijen, ook Engelse, Franse en Duitse prenten. In de boekenkast vond men de veelzijdige belangstelling van de overledene weerspiegeld: Montesquieu, Gulliver, Tegenwoordige Staat, Catalogus van het koninklijk kabinet Saksische porcelijnen, het Corpus Juris, Houbrakens Grote Schouwburg, Hume, Erasmus en Tacitus stonden naast elkaar. In totaal een 848 nummers! In de kleding van die dagen zien wij ook het kleurige van de 18e eeuw terug: goudstof, zilverstof (nu misschien te vertalen met goud- en zilverbrocaat), goud- en zilverborduurd, kanten en da-

mast, fluweel, satijn, chits en taft. De voeten werden geschoeid met pompadour geborduurde schoenen met zilver. De verdeling der juwelen onder de drie dochters had plaats 'in vele vriendelijkheid' met behulp, goedvinden en approbatie van de voogden en hun gemalinnen. De oudste dochter Paulina kreeg als prelegaat uit het gemaakte zilver het zilveren toilet (borstels, dozen, mandjes, kandelaars, speldekussen en spiegellijst) van haar moeder, benevens de zilveren papkom met deksel.

Het huis verandert nu van eigenaar. De nieuwe bewoner is Dirck Jan van Heeckeren, Heer van Brandsenburg en Boelensteyn. Hij was een zoon uit het tweede huwelijk van Walraven Robbert Heer van Barlham en Brandsenburg, dat deze op 10 november 1739 te Beverwijk gesloten had met Barbara Elisabeth de la Fontaine. Hij werd op 14 januari 1742 in Den Haag geboren, was kanonik van St Jan te Utrecht en daarvan geëligende in de Staten der provincie; kwartierschout van Oisterwijk; gecommitteerde tot de Staten Generaal en gedeputeerde in de Generaliteits Rekenkamer. In januari 1770 benoemd tot buitengewoon gezant in Spanje, keerde hij vandaar in 1773 terug. Het jaar daarop was hij kamerheer van prins Willem V. Van Hardenbroek beweert in zijn Gedenkschriften¹¹ 'dat hij alles aan de Hertog van Brunswijk te danken had en volkomen van deze afhankelijk was'. Daar hij soms al te oprecht zijn gevoelens aan de Prins kenbaar maakte - prinses Wilhelmina hield hem voor de enige op wiens woorden men staat kon maken - achtte de Hertog van Brunswijk het wenselijk hem van het Hof te verwijderen; hij werd dan ook van zijn post als kamerheer ontheven en door bemiddeling van de Hertog als gezant bij het Hof van Madrid geplaatst in 1778 en bleef daar twee jaar. Tegen zijn zin werd hij in 1780 met van Wassenaar-Starrenburg als gezant naar Petersburg gezonden terzake van de gewapende neutraliteit. Hij schijnt

een bekwaam en zeker een oprecht man te zijn geweest, maar zijn afgetrokkenheid berokkende hem nogal eens onaangenaamheden. Op 17 augustus 1773 was hij te Rotterdam in het huwelijk getreden met Anna Petronella rijksgravin van Heemskereck, dochter van Rijksgraaf Anthony en Anna Petronella Elsevier. De bruid was weduwe van Mr. Willem Hendrik van Schuylenburch, raad en vroedschap van Haarlem. Het huwelijk werd gezegend met acht kinderen.

Op 22 maart 1777 koopt van Heeckeren van de weduwe van Mr. Johannes Hop haar huis aan de Lange Vijverberg om dit op 17 april d.a.v. weer voor f 69.000 aan de burgermeesters van Dordrecht te verkopen. Zelf kocht hij op de veiling van 22 april 1777 van de erfgenamen van M. Ph. J. baronesse Pieck douairière Mr. Daniel Adriaan Le Leu de Wilhem 'een zeer aanzienlijk, spatieus en weldoortimmert huys, erve, groote en plaisante thuyne en daarin zijnde vijver, ruyme stallinge en koetshuys; hebbende hetzelve huys zeer veele kamers, meest alle behangen en met vaste spiegels en schilderijen in de schoorstenen, penanten en boven de deuren; ruyme keukens, kelders en verdere officies tot eene aanzienlijke wooning vereyscht wordende' aan de zuidzijde van de Herengracht. Bij het transport op 30 juni d.a.v. vinden wij aangetekend dat het achterste deel van de tuin vroeger aan de blekerij had behoord en belast was met een jaarlijkse rente van f 12. De koopsom bedroeg f 38.000. Dirck Jan van Heeckeren overleed te Zuilen op 7 februari 1796 en werd op 13 februari in de Grote Kerk in Den Haag begraven. Zijn echtgenote was hem reeds in 1794 overgegaan.

Op 4 mei 1808 transporteert Mr. Thomas Alexander Holland als gemachtigde van de kinderen en erfgenamen van Dirk Jan van Heeckeren van Brandsenburg en Anna Petronella van Heemskereck aan de grossier Johan Jacob Meeder voor

f 21.000 het huis met bijbehoren. Meeder heeft het slechts kort in bezit; reeds op 7 maart 1810 laat hij het weer transporteren aan Hendrik Anthonie van Alphen van den Broek te Rotterdam. Deze bezat ook de buitenplaats Veldzicht en de Kistwoning te Rijswijk en enkele goederen in Zeeland. De Kistwoning had vroeger deel uitgemaakt van de Rijswijkse buitenplaats Sion. Ter gelegenheid van het onderhands koopcontract op 27 november 1809 werd van het perceel Herengracht een inventaris opgemaakt die 39 vertrekken noemde.

Na van den Broek woonde er kolonel Nicolaas Laurens Robatel. Hij overleed, oud 66 jaar, aan verval van krachten en werd op 18 februari 1817 op 'Ter Navolging' begraven. Zijn weduwe Reinhardina Maria Elisabeth Meurs hertrouwde op 17 juni 1818 met Jhr. Mr. Paulus Repelaer Heer van Spijkenisse (geboren te Dordrecht op 10 juni 1766, maire en burgemeester van Dordrecht, lid van het Wetgevend Lichaam en van de Provinciale Staten van Holland) die het huis zelf bewoonde. Reinhardina Meurs overleed op 15 november 1833 en werd in haar graf nr 58 op 'Ter Navolging' begraven; haar tweede echtgenoot overleed op 30 maart 1844 in zijn geboorteplaats.

De volgende eigenaar is de toenmalige minister van Justitie Mr. Dr. C. F. van Maanen. Hij werd op 9 september 1769 in Den Haag geboren als oudste van zes kinderen uit het huwelijk van Mr. Johannes van Maanen (advocaat, later raadsheer in het Hof van Holland en overleden op 24 februari 1795) en Maria van Overzee, dochter van een makelaar in wijnen te Rotterdam. Hij liet zich op 19 augustus 1788 te Leiden als juridisch student inschrijven en promoveerde op 22 juni 1793. Op 11 november 1798 huwde hij met Maria Theodora van der Meersch, dochter van de fiscaal en procureur generaal Mr. Guillian van der Meersch en Adriana Gerarda van der Craght. Haar gehele familie

was goed Remonstrants en het huwelijk werd in de Remonstrantse kerk gesloten, maar van Maanen bleef Waalsch en hun zeven kinderen werden allen in de Waalsche kerk gedoopt. Hij was een vader die belangstelling voor zijn kinderen had; volgens zijn dochter Elisabeth was hij vrolijk in de huiselijke kring en geestig en opwekkend in het gezellige leven. Ook had hij gevoel voor vorm en waardigheid. Toeschouwer bij het gebeuren van zijn dagen was hij niet. Met veel instemming haalde hij het gezegde van Rousseau aan:¹² 'Je trouve que c'est une folie de vouloir étudier le monde en simple spectateur. On ne voit agir les autres qu'autant qu'on agit soimême; - dans l'école du monde, comme dans celle de l'amour il faut commencer par pratiquer ce qu'on veut apprendre'. Hij bracht dit ook in praktijk, een praktijk die begon met zijn secretarisschap van de Provisionele Raad van 's-Gravenhage, dat een goede drie maanden duurde. Op 13 april 1795 werd hij namelijk door de Representanten van het Volk van Holland aangesteld tot adjunct-fiscaal voor Holland en adjunct-procureur generaal bij het Hof van Holland, wat zijn afscheid als secretaris van Den Haag betekende.

Op 10 december 1807 werd hij door Lodewijk Napoleon benoemd tot minister van justitie en politie. Als blijken van zijn activiteit in dezen kwamen in maart 1808 het Criminele Wetboek en in mei d.a.v. het Burgerlijk Wetboek (Wetboek van Napoleon voor het Koninkrijk Holland) gereed. Op 8 oktober 1808 volgde zijn benoeming tot staatsraad in buitengewone dienst; hij werkte aan de codificatie van het recht, keerde zich tegen de geheime politie en zong de lof van de magistratuur. Tot 9 april 1809 bekleedde hij het ambt van Minister van Justitie en Politie. Op 30 oktober 1810 benoemd als eerste president van het Keizerlijke Gerechtshof in Den Haag, werd hij op 12 november van dat jaar naast baron Beyts belast met de rechterlijke organisatie

van de met Frankrijk verenigde Hollandse departementen. Hij woonde toen op de Lange Vijverberg, die in die dagen omgedoopt was in Cours de l'Impératrice. Toen men op 9 juni 1811 de doop van Napoleons zoon, de koning van Rome, vierde, verenigden protestantse en rooms-katholieke ambtsdragers zich aan een 'très beau déjeuner bij Van Maanen. De heugelijke dag werd verder gevierd met een 'couronnement des rosières'.¹³

Het nieuwe Keizerlijke Gerechtshof werd op 1 maart 1811 door Gogel in het Oude Hof in Den Haag geïnstalleerd. De eerste president van Maanen en de procureur-generaal genoten elk een tractement van 25.000 francs, een zeer hoog cijfer vooral in verhouding tot het tractement der leden dat slechts 5.000 francs bedroeg. De rode toog voor plechtige gelegenheden werd uit Frankrijk naar hier gebracht, de Franse taal naast de Hollandse voor alle processtukken verplicht gesteld. Het Keizerlijke Gerechtshof was de rechter in appel voor de vonnissen van alle rechtbanken in eerste instantie; van zijn arresten stond cassatieberoep open op de Cour de Cassation te Parijs.

'Van Maanen bleef zich tijdens de inlijving de hoeder van de onafhankelijkheid van het recht voelen. Hij ging noch met de dienaren van Frankrijk, noch met het verzet mee. Zijn geïsoleerde positie gaf hij pas op toen de Prins geland was. Hij concentreerde zich geheel op zijn gezin.' Reeds op het eind van 1813 als Secretaris van Staat voor het Departement van Justitie opgetreden, werd hij op 16 september 1815 tot Minister van Justitie benoemd en in zijn betrekking voorlopig gehandhaafd. Hij bleef nog tot 31 maart 1842, met een onderbreking in 1830, als zodanig werkzaam. Hij leidde de plechtige installatie van de Hoge Raad - het Nationale Hooggerechtshof was in 1838 opgeheven en door de Hoge Raad vervangen - op 1 juni 1838 in de lokalen van de oude Hoge Raad in de z.o. hoek van het Binnenhof, waar

ook het Nationale Hooggerechtshof sinds 1814 had gezeteld. Het Keizerlijke Gerechtshof was omgedoopt in het Nationale Gerechtshof. In 1830 werd van Maanen tot Minister van Staat benoemd, welke titel hij behield tot aan zijn overlijden op 14 februari 1846. Zijn laatste jaren bracht hij door in het huis op de Herengracht; de volkstelling van 1840 registreert hem als bewoner.

Naast zijn ambtsbezigheden had hij nog tijd gevonden voor het lidmaatschap van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde te Leiden (1810) en het beschermheerschap van het Dichtlievend Genootschap 'Kunstliefe spaart geen vlyt' (1810). In 1822 onderscheidde het 's-Gravenhaagse Departement der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, waarvan hij een der stichters was, hem door hem tot lid van verdienste te benoemen. Tot op het laatst mocht hij zijn uitmuntende geestvermogens behouden. Helaas wordt bij zijn ministerschap aangetekend 'dat hij, eens een heftig tegenstander der geheime politic, van deze methode toch maar al te veel had geleerd. Hij had meer invloed van de school van Napoleon ondergaan dan hij zichzelf bewust was.'¹⁴

Na van Maanens overlijden op 14 februari 1846 stonden zijn kinderen het huis af aan de oud-minister van financiën Mr. F. A. van Hall. Op 28 februari 1848 veilde notaris F. M. Schmolck huis en erf met stal, koetsierswoning, koetshuis en tuin, 'thans bewoond door den Minister van Staat F. A. van Hall.' De veiling werd opgehouden op f 46.000. Nieuwe bewoner werd de rijksbetaalmeester Jhr. W. A. Gevers met echtgenote en - deels nog jeugdige - kinderen. Hij sloot de gemeenschappelijke gang tussen de percelen nr 19 en 21 af en maakte deze tot een aparte uitgang van zijn huis. Tot 1871 wordt zijn naam in de adresboeken vermeld, maar in 1873 blijkt het perceel gesplitst te zijn in de nummers 19 en 19A. Op nummer 19 woont dan de heer W. J. J. Imans en op nummer 19A

de heer G. F. C. Rose.
 Guillaume Frederik Constant Rose, zoon van de rijksbouwmeester Willem Nicolaas en jonkvrouwe Johanna Maria van Alphen en kleinzoon van Mr. Simon Hendrik Rose die in 1802 Raad van Indië was, was op 26 april 1830 te Luik geboren en zeeofficier van beroep. Echter, toen hij naar de hand dong van Maria Sophia Wilhelmina van Riemsdijk, zei haar vader zeer beslist: 'Mijn dochter trouwt niet met een zeeofficier.' Daarop zei Rose zijn beroep vaarwel en werd boekhouder van de suikeronderneming Kremboong, die eigendom was van de heer 'sJacob. Toen laatstgenoemde kinderloos overleed, werd Rose eigenaar van deze suikeronderneming.

Na zijn repatriëring vestigde Rose zich op 2 maart 1871 in Den Haag, aanvankelijk op Herengracht nr 38, maar vrij spoedig daarna op nr 19A. Blijkbaar had hij een warme belangstelling voor de cultuur, want met anderen samen richtte hij de N.V. Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen op. In juli 1872 n.l. - nadat de pogingen van een twaalfstal commissies op niets waren uitgelopen - verenigden Mr. C. Asser, Mr. H. graaf van Hogendorp, S. Lankhout, Jhr. Melvill van Carnbee, Jhr. N. A. Steengracht van Moyland, Dr. Wap en enige tijd later de heer G. F. C. Rose zich tot een commissie voor de stichting van een Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te 's-Gravenhage en richtten zich met een oproep tot de burgerij om het nodig geraamde kapitaal (f 260.000) bijeen te brengen in de vorm van aandelen van f 500. Voor het te stichten gebouw had de commissie het oog laten vallen op een deel van de tuin van Rose, een terrein aan de Zwarteweg dat circa 6000 m² groot was, 'een schilderachtige, boomrijke plaats, waar de Kunsten en de Wetenschappen in een bekoorlijk Ionner zouden kunnen zetelen bij de onverstoorbare kalme ener

localiteit zoals dit haren hogen ernst voegt en tegelijk van alle zijden breed en gemakkelijk genaakbaar in de onmiddellijke nabijheid van het Rijnspoorwegstation en het Haagsche Bosch, waar de meeste vreemdelingen, die Den Haag bezoeken, zich gaarne zullen verenigen'. Rose toonde zich bereid de nodige grond voor een zeer gering bedrag (misschien wel de symbolische gulden) aan de commissie te verkopen.

Eind januari 1873 was voor f 164.000 aan aandelen ingeschreven en werd op de 29ste van die maand de N.V. Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen opgericht. De aandeelhouders kozen in hun eerste algemene vergadering op 8 mei 1873 de heren Mr. C. Asser, Mr. H. graaf van Hogendorp, G. F. C. Rose, W. A. Noman en S. Lankhout tot bestuurders, Rose werd penningmeester. Het ontwerp dat de bouwkunstenaar professor E. Gugel te Delft voor het Gebouw had gemaakt, werd ter uitvoering gegund aan de heer Schippers, die als laagste voor f 199.000 had ingeschreven. H.M. de Koningin en prins Frederik gaven blijk van hun belangstelling door de feestelijke inwijding op 2 december 1874 bij te wonen. De tekst van de inwijdingscantate was van de hand van Dr. Wap, terwijl W. F. G. Nicolai de muziek had gecomponeerd.

Na het overlijden van G. F. C. Rose, die tot 1880 bestuurslid der N.V. was gebleven, bewoonde zijn weduwe het huis op de Herengracht. In 1894 treffen we daar zijn jongere broer Eduard Karel Gustaaf als bewoner. Hun zuster Jeanne Guillemine Luise was in 1851 met de Rotterdamse arts Dr. Jan Bastiaan Molewater in het huwelijk getreden en de oudste dochter van dit echtpaar, Cornelia Adriana, huwde op 4 augustus 1888 in Den Haag met haar oom Eduard Karel Gustaaf Rose. Van 1903 tot zijn overlijden in 1908 was Rose commissaris van 'Het Gebouw' en maakte zich als zodanig zeer verdienstelijk. Ook was hij bestuurslid

en de stuwende kracht van de Natuurkundige Maatschappij Diligentia; financierde o.a. de cursussen en bood in 1906 zelfs aan zelf de centrale verwarming te betalen. Maar het bestuur van Diligentia was toen nog niet zo vooruitstrevend en Rose vermocht niet altijd tegen de stroom op te roeien. Pas in 1926 besloot men met algemene stemmen voor f 7.000 een centrale verwarming aan te brengen. In zijn eigen huis op de Herengracht had Rose wel een centrale verwarming aangelegd; het was de eerste e.v. in een particulier huis met koperen buizen en radiatoren.¹⁵ Ook met zijn buurman van het perceel nr 21 kreeg Rose te maken. Over de gang tussen beide percelen had reeds Guillaume F. C. Rose verschil van mening met zijn buurman, de administrateur der registratie M. P. Smissaert. Rose meende dat de gang zijn eigendom was, terwijl Smissaert stelde dat beide percelen rechten hadden. In 1905 speelde de kwestie opnieuw; op 6 juni van dat jaar berichtte de kleermaker en lakenhandelaar K. Croiset van der Kop aan Rose dat hij met de weduwe van L. E. Hekmeyer te Voorburg (de eigenares van het perceel nr 21) in bespreking was over de koop van dit perceel, maar eerst zekerheid wenste aangaande de gang. Rose gaf aan de advocaat G. van Rossem opdracht deze zaak uit te zoeken. Het denkbeeld dat een kleermaker misschien zijn buurman zou worden, lokte Rose niet zeer aan en buiten weten van Croiset schakelde hij notaris A. Kist in om deze koop te verijdelen. Dit lukte aanvankelijk niet: bij notariële acte van 3 juli 1905 werd van der Kop eigenaar van het perceel nr 21. Rose gaf het echter niet op en verhoogde zijn bod. Van der Kop had reeds een compagnonschap aangegaan met een zekere Hartman, die aanvankelijk niet genegen was dit weer te annuleren, maar uiteindelijk tegen zeer hoge schadeloosstelling (van der Kop schatte dat hij het dubbele van het aanvankelijk geraamde bedrag zou moeten betalen)

toch daartoe bereid bleek. Dit verhoogde de prijs van het perceel zeer, zodat Rose op 7 augustus 1905 eigenaar werd tegen betaling van f 120.000 (d.w.z. f 50.000 koopsom en f 70.000 voor schadeloosstelling van de compagnon van van der Kop). Van der Kop vestigde zich toen op het adres Spuistraat nr 16. Nu Rose eigenaar van beide percelen was geworden was het niet meer nodig het onderzoek naar de rechten op de gemeenschappelijke gang voort te zetten en zond van Rossem de stukken weer terug. Uit deze stukken blijkt - volgens de acte d.d. 1639 september 5 waarbij de bleker Dirck Claesz van Houten transporteert aan Jop Willemsz van Swieten nr metselaar - dat van het getransporteerde lege erf van circa 30 voet breed een gang van 4 voet afgenomen moest worden buiten de drop¹⁶ van de bewoner van perceel nr 19, dat de grond van de gang eigendom van de verkoper zou blijven, maar de opbrengsten gemeenschappelijk voor verkoper en koper zouden zijn. In de straatbelasting werden beide partijen dan ook ieder voor de helft aangeslagen. Het gebruik van de gang bleef steeds gemeenschappelijk en gaf geen aanleiding tot moeilijkheden. Rose had intussen zijn belangen in Indië aanmerkelijk weten uit te breiden en na zijn overlijden op 13 maart 1908 ging zijn weduwe, die zeer gefortuneerd was, op de door hem ingeslagen weg verder. Zij gaf de N.V. 'Het Gebouw' een hypotheek van f 260.000 tegen 4 % (waardoor de aankoop van het perceel Herengracht 15 mogelijk werd) en kocht kort daarna (1914) van de N.V. 865 m² ten n.w. van het Gebouw tegen hoge prijs, waardoor haar hypotheek op f 190.000 kon worden teruggebracht. Zij steunde ook het Concert Diligentia, het Residentie Orkest en schonk in 1914 aan het Mauritshuis het door haar in 1913 te Parijs uit de collectie Steengracht aangekochte ovale jongensportret van Backer.

'Nooit aan zichzelf denkend was het haar lust en haar

168 en 169
ontbreken!

gevel van veel latere datum zijn. Ook de vorm van het perceel is opmerkelijk omdat door de aan voor- en achterzijde overeenkomstige uitbouwen het geheel een H-vorm vertoont.

Het perceel is zijdelings zichtbaar op het schilderij 'de orgeldraaier', dat de schilder B. J. van Hove in opdracht van Dr. P. K. Bronggeest van diens familiehuis (Herengracht nr 17) maakte. Op dit schilderij, dat in 1924 door de opdrachtgever aan de gemeente geschonken is en in het Gemeentemuseum bewaard wordt, ziet men de Herengracht in de richting van het Bezuidenhout; de gracht is dan nog niet gedempt (voor 1853). Ook ziet men dat van het toen nog ongedeelde perceel nr 19 en 19A de hoofdingang op nr 19A was met een rechtopgaand bordes van enige treden aan de straatzijde. Bij het toenemen van het verkeer werd de straat naast de gracht te smal. De stoep is toen een eind naar binnen geplaatst nadat de vloer van de vestibule verlaagd was.

Betreedt men het perceel, dan komt men vanuit het voorhuis, dat geheel beschilderd is en waarin zich met koper beslagen deuren bevinden, door een brede maar lage marmeren trap in de grote hal met het trappenhuis. De brede statige eikenhouten trap is de oorspronkelijke die, uit drie delen bestaande, drie zijden van de hal, welke ongeveer 6 bij 6 meter meet, in beslag neemt en waarvan de uniek gracieuze leuning zich langs de gehele omgang op de eerste etage voortzet. Als merkwaardigheid worde vermeld dat de trap in vergelijking met vroeger een kwart slag is gedraaid. Wendt men de blik nu omhoog, dan wordt het oog getroffen door bijzonder mooi klassiek rococo stucwerk, zowel om de achtkantige lantaren heen die het geheel bekroont, als in het plafond van de lantaren zelf waar een welgeschapen engeltje als pièce de milieu fungeert. Gelijkvloers met de hal ligt de herenkamer (vroeger de

eetkamer) waar in de met oude roodpaarse tegels beklede schouw een heerlijk houtvuur een aangename warmte verspreidt. Enkele familieportretten sieren de smaakvol ingerichte kamer. Hierachter ligt een andere kamer, uitkomend op de afgesloten gang tussen de percelen nr 19A en 21. Vermoedelijk was dit vroeger het kantoortje van de betaalmceester Gevers. Een later aangebouwde serre ziet met een 10 meter lange glaswand uit op de uitgestrekte tuin. Via deze serre komt men in de grote salon, welks marmeren schouw met schoorsteenstuk afkomstig is van het in maart 1945 bij het bombardement verwoeste kantoorgebouw van de Maatschappij 'De Eerste Nederlandse' (het door Pieter Post gebouwde 'huis van Buysero') op de hoek van Korte Voorhout en Prinsessegracht. De salon meet 10 bij 7 meter en is gesierd met een speciaal daarvoor geweven tapijt uit het jaar 1890. Naast de salon ligt aan de straatzijde de huidige eetkamer. Verscheidene kamers - zowel boven als beneden - zijn gesierd met Louis XVI-plafonds en schoorsteenstukken.

Vanuit het voorhuis komt men via een trapje in het sousterrain en de zeer grote keuken. Dit vertrek is niet hoog en komt met een klein trapje uit op de tuin die vóór de stichting van het 'Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen' nog veel groter was en doorliep tot voorbij de huidige Muzenstraat. Langs de muur die de tuin scheidt van het terrein van het op 18 december 1964 door brand verwoeste 'Gebouw' loopt een ietwat verhoogde open pergola met aan beide uiteinden kleine stenen trapjes. Rhododendron, azalea en een laag vijvertje voltooien het beeld. Dichter naar het huis toe ziet men een stenen siervaas en enige grillig gevormde bomen. En hoe heerlijk rustig is het er! Heelaas bleek deze rust van korte duur, want de tuin van ruim 20 are met zijn bomen en bosschages is in maart 1967 al geëffend om als parkeerplaats te dienen voor de daarnaast

verrijzende kantorenflat. Aan de rust van het huis zelf zal hopelijk niet getornd worden: immers sinds het Rijk in 1965 de percelen met het koetshuis en verder bijbehoren van de eigenaren, de oud-aandeelhouders der N.V. Kremboong en Toelangan, heeft aangekocht, mag vertrouwd worden dat de nrs 19 en 19A – die op de voorlopige lijst der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst voorkomen – in hun huidige vorm bewaard zullen blijven. Toch blijft het betreurenswaardig dat dit fraaie vroeg 18e-eeuwse huis wel het laatste zal geweest zijn van deze mooie opzet en allure dat in Den Haag nog in stijl gemeubileerd door particulieren werd bewoond. Zou het nu tot een kantoor gemaakt worden dan zullen de ziel en het karakter van het gebouw toch verloren gaan, daar bij de bouw de bestemming als statig woonhuis heeft voorgezeten.

- 1 Nederlandse Leeuw 1892, p. 19.
- 2 Correspondentie Christiaan Huygens t. III p. 232: 'Je ne voy Jan van Vlaardingen que parfois chez les ambassadeurs ou il va disner assez souvent om het vrije koffie (pour la franche lippée) car c'est son mot. Au reste il passe le temps le matin a monter a cheval dans une academie, l'apres dinee a jouer ou a veoir la comedie, et quelque fois des belles filles, mais de cecy gardez vous de n'en rien dire. Il est este quelque temps senza denari, et van der Hoeven chez les ambassadeurs luy en fait incessamment la guerre 'Jantie dats voor jouw soo je me een gouwe louis kunt laeten sien' en tirant une piece de 30 sous de sa poche. Il a entretenu quelquetemps un carosse de louage; apres il acheta un cheval pour aller par les rues, lequel je ne scay a quelle condition il donna a son maistre de danse, maintenant je croy qu'il se sert de porteurs de chaise quand il en a affaire,

- comme moy, au reste il est toujours plaisant et de bonne humeur, et ne sera jamais autre.'
- 3 Corr. Chr. Huygens t.V p. 45 - brief d.d. 20 maart 1664.
 - 4 Not. arch. nr. 594, fol. 330.
 - 5 Not. arch. nr. 277, fol. 168b.
 - 6 Not. arch. nr. 393, fol. 305.
 - 7 Journaal I p. 507, d.d. 26 oktober 1691.
 - 8 Journaal II p. 235.
 - 9 Op 2 maart 1654 schreef Constantia Huygens aan haar zoon Maurits dat hij zich aan de gegeven voorschriften moest houden: veel bidden, goed leren, uitvoerig wekelijks naar huis schrijven en zich behoorlijk wassen.
 - 10 Het deelbare kapitaal bedroeg f 2.020,500,—. David erfde hiervan f 673.500,—.
 - 11 Van Hardenbroek, Gedenkschriften I, 321, 412.
M. C. Kluit, Cornelis Felix van Maanen tot het herstel der onafhankelijkheid, 9/9/1769 - 6/12/1813. Diss. (bibl. Zc 8), pag. 273/274.
 - 12 idem, pag. 20/21. Rousseau.
 - 13 Zie Jaarboekje van de Vereniging 'Die Haghe' 1904, p. 147.
 - 14 Kluit, t.a.p. p. 427.
 - 15 Mededeling van de Heer G. S. Sicco Smit, Aan de welwillendheid van de Heer en Mevrouw G. S. Sicco Smit dank ik vele gegevens betreffende de familie Rose. Tevens werd ik door hen in de gelegenheid gesteld het huis te bezichtigen.
 - 16 'Drop' is het stuk grond onder de dakgoot.
 - 17 Johan Schwencke, Wandelingen door oud-Den Haag, p. 91/92.